
Dansk og engelsk i kontrast

Af Per Durst-Andersen

INDLEDNING

For at kunne lave en kontrastiv undersøgelse af to sprog som fx dansk og engelsk er det ikke tilstrækkeligt kun at interessere sig for de steder hvor dansk og engelsk adskiller sig fra hinanden. Man er tvunget til at lave en samlet analyse af hele sproget for at kunne fastslå hvad de har til fælles, og hvad de ikke har til fælles. Nogle sprog, fx russisk og dansk, har knap nok en eneste kategori til fælles – den eneste mulige er numeruskategorien som dog alligevel viser sig at være helt forskelligt indrettet (jf. Nørgård-Sørensen 1999). Andre sprog minder ved første øjekast ekstremt meget om hinanden. Det gælder netop dansk og engelsk som begge skelner skarpt mellem simple former, dvs. præsens og imperfektum, og sammensatte former, dvs. perfektum og pluskvamperfektum, som begge har bestemt og ubestemt artikel, som ikke rigtigt skelner mellem indikativ og konjunktiv, som har *det-* og *der-*sætninger, og som begge ledstillingsmæssigt hører ind under V2-sprog, dvs. verbet skal alt andet lige stå på 2.-pladsen i de to sprog. Dertil kommer at sprogbrugerne i begge sprog ofte tyr til indirekte sproghandlinger når de udsteder såkaldte *mands* (dvs. demand eller command etc.) – og der er endog en stor grad af overensstemmelse mellem brugen af de forskellige varianter af indirekte sproghandlinger. Alt dette tyder klart på at dansk og engelsk må have en fælles kerne – en kerne der bevirker at vi danskere i en eller anden grad har lettere ved at lære engelsk end fx en kineser eller en russer har.

På den anden side bør man ikke negligere at der er punkter – og endog væsentlige punkter – hvor de to sprog adskiller sig fra hinanden. Det drejer sig fx om progressiv aspekt, dvs. ING-formen, der i udpræget grad findes i engelsk, men ikke i dansk. Det gælder det engel-

ske pronominalsystem og indretningen af artikelsystemet, hvor den engelske nul-artikel slet ikke har de semantisk-syntaktiske funktioner som den danske har. Et fjerde punkt er tilstedeværelsen af en futurumsform i engelsk der ikke kan siges at have en dansk pendant. Og så gælder det ikke mindst selve brugen af former der helt klart deler udtryk, men tilsyneladende ikke indhold (se Davidsen-Nielsen 1990). Brugen af eng. *simple past* og *present perfect* er ganske anderledes i britisk engelsk end de tilsvarende former i dansk – og i forhold til amerikansk engelsk er forskellen endnu større, idet *present perfect* slet ikke kan bruges om det der normalt kaldes *hot news*; den kan kun give en karakteristik. Sidst men ikke mindst har dansk en stor gruppe af såkaldte modalpartikler (se Davidsen-Nielsen 1996) der helt og aldeles savner en modpart i engelsk. Alt dette kan måske forklare hvorfor danskere og englændere ofte har svært ved at tilegne sig det andet sprog fuldstændigt.

I det følgende vil jeg forsøge at forklare hvorfor engelsk og dansk har en fælles kerne, og hvorfor de alligevel adskiller sig fra hinanden. Men inden da vil jeg give en ultrakort introduktion til min egen supertypeteori der rubricerer dansk og engelsk som modtagerorienterede sprog – i modsætning til fx russisk og tysk der er virkeligheds-orienterede, og i modsætning til fx bulgarsk og tyrkisk der er afsender-orienterede (se fx Durst-Andersen 2005 og 2006). Med andre ord hører dansk og engelsk til den samme supertype, dvs. de grammatiske principper der finder anvendelse i dansk og engelsk, er identiske.

HVORFOR HAR DANSK OG ENGELSK NOGET TIL FÆLLES?

Hvis man deler sproget som sådan op i et leksikon og en grammatik (kode), må man stille sig selv spørgsmålet: *Hvad er grammatik for noget, og hvad er egentlig en grammatiks hovedfunktion?* Et sprogs hovedfunktion er som bekendt at fungere som meddelelsesmiddel i et sprogsamfund, men hvad er egentlig selve grammatikkens/kodens samlede funktion? Mærkværdigvis har ingen stillet dette spørgsmål. Svaret er i og for sig ganske enkelt: Hvor alle leksikalske enheder blot er symbolske tegn der markerer en arbitrær og helt konventionel relation mellem det sproglige udtryk og det sproglige indhold, fungerer koden eller grammatikken som et samlet tegn på hvordan de sproglige symboler skal forstås. Lad os tage et enkelt anskueligt eksempel hentet fra nogle klare repræsentanter for de tre supertyper – her russisk, bulgarsk og dansk.

Knig-a (i nominativ) 'bog' på russisk, *Kniga-ta* (med såkaldt bestemt artikel) 'bog' på bulgarsk og *bog-en* (med bestemt artikel) på dansk har egentlig det samme sproglige indhold, men den russiske, bulgarske og danske kode får det sproglige tegn til at pege på tre forskellige ting. Russisk *Kniga* peger på en bog der befinder sig i en situation ude i virkelig-

heden; bulgarsk *Knigata* peger på en bog der befinder sig i afsenders hoved; og dansk *bogen* peger på en bog der befinder sig i modtagers hoved. Forskelle der er særdeles væsentlige. At det virkeligt forholder sig sådan, fremgår klart når man indsætter de former som den enkelte kategori står i opposition til, dvs. for det russiske sprogs vedkommende *knigi*, dvs. genitiv som netop bruges når der ikke er nogen bog at referere til i en situation ude i virkeligheden; for det bulgarske sprogs vedkommende *kniga*, dvs. artikelløs anvendelse der netop bruges når afsender ikke fokuserer på sin egen oplevelse; og for det danske sprogs vedkommende *en bog* som bruges af afsender når modtager ikke har den pågældende bog lagret i sin erindring. Koden giver med andre ord et symbol i form af et substantiv eller et verbum en semiotisk retning og fungerer på den måde som et indeks, dvs. som et udtryk der peger på sit eget indhold. Et sprog uden grammatik er derfor utænkeligt – et sprog kræver en semiotisk retning for i det hele taget at kunne blive tolket og forstået.

I den forstand kan koden som tegntype betragtet være en *model* af genstande eller situationer i virkeligheden (som russisk), et *symptom* på afsenders oplevelser af denne virkelighed (som bulgarsk) og et *signal* til modtager om at rekonstruere den virkelighed der ligger bag afsenders oplevelser, og som kun er kommet til modtager i form af informationer (som dansk). Med andre ord kan man godt hævde at det er grammemeerne, dvs. de grammatiske størrelser, der bærer leksemerne, og ikke omvendt. Det er således den sproglige kodes referentielle retning der definerer hvad jeg kalder sprogets samlede stemme eller *grundstemmen* om man vil. Dette giver typologisk set tre såkaldte sproglige supertyper: virkeligheds-, afsender- og modtager-orienterede sprog (jf. Durst-Andersen 2005). Det giver også et ekstra plan – type kaldet – i forhold til den traditionelle skelnen mellem system og tale, nemlig planet hvor det netop drejer sig om principper og ikke om regler (jf. Coseriu 1971).

Dansk og engelsk er med andre ord ifølge denne typologi et modtager-orienterede sprog der har grundstemmen til fælles. Denne grundstemme vil jeg forsøge at definere nærmere i slutningen af næste afsnit, hvor det fælles grammatiske inventar er i centrum.

HVAD HAR ENGELSK OG DANSK TIL FÆLLES?

Lad os kigge lidt nærmere på de forskellige fællesnævnerne der blev nævnt i indledningen. Lad os først se på skellet mellem perfektum/present perfect og imperfektum/simple past:

- (1) a. John has won in the lottery!
- b. John har vundet i Lotto!

- (2) a. John won in the lottery and bought a new car.
b. John vandt i Lotto og købte sig en ny bil.

Som det gerne skulle fremgå af (1), bruges såvel den engelske som den danske form til at give hvad jeg kalder et **news-flash**, dvs. modtageren får en kort status quo-rapport der opdaterer hans viden om den nutidige verden: John befinder sig i en helt ny tilstand – måske er han millionær, måske er han bare lykkelig for at have vundet. Der er altså tale om ny information til modtager der vil blive indplaceret i hans nutidslager. Hvis der derimod er tale om gammel information (*Kan du huske dengang John vandt i Lotto og ...*), eller hvis afsender er ved at fortælle en fortidig historie, må afsender bruge (2) der i begge tilfælde giver et **flash-back**, dvs. afsender spoler en film tilbage der så vises for modtageren.

Selv om afsender og modtager begge befinder sig i samme velkendte univers, kan der alligevel dukke ting op som ikke umiddelbart deles af dem begge:

- (3) a. Mary drove a new car yesterday.
b. Mary kørte i en ny bil i går.

Da den bil som afsender har i sit hoved, ikke er den samme som den bil modtager har i sit hoved, må afsender markere det – det gøres med den ubestemte artikel der således er tegn på ubekendthed, men samtidig også er tegn til noget andet. Modtager bliver nemlig bedt om at forestille sig et eksemplar af en ny bil. Når der derimod er sammenfald mellem afsenders og modtagers erfaringsunivers, bruges den bestemte artikel:

- (4) a. Mary drove the new car yesterday.
b. Mary kørte i den nye bil i går.

Her bliver modtager ikke bedt om at forestille sig noget, men derimod om at fremkalde den erindring som han i forvejen har om Marys nye bil. Med andre ord viser *the* og *a*, dvs. de forkortede varianter af deres umiddelbare modstykker *this/that* og *one*, at der er tale om intern reference til modtagers *mind*, mens *this/that* og *one* peger udad – enten til en diskursverden som afsender og modtager er fælles om, eller til en situation i den eksterne virkelighed (se også Klinge 2006).

Både engelsk og dansk fordrer som bekendt at der skal være et subjekt i en hvilken som helst sætning – også selv om der ikke er noget at referere til:

- (5) a. It is cold outside.
b. Det er koldt derude.

Begge sætninger indeholder en nomination af en situation, hvilket i mange sprog medfører en subjektsløs sætning – men altså ikke i dansk og engelsk. Selv i situationer hvor der vitterlig er noget at referere til, som fx i (6a) og i (6b), får man et foreløbigt subjekt ind i form af *there/der*, hvis der er tale om introduktion af en helt ny scene. Det er med andre ord ikke tilfældigt at engelsk netop bruger *there* og dansk *der* – begge størrelser etablerer ganske enkelt en ny grund hvorpå man kan placere en ny figur:

- (6) a. Suddenly *there* entered a strange figure dressed all in black.
b. Pludselig trådte *der* en mærkelig person ind helt klædt i sort.

Vi kan således sige at man her har forskellige grader af ny information: en ny grund, hvorpå der placeres en ny figur. Dette fænomen ses også i en ytring som *Jeg har købt et ur* der i princippet indeholder to nye informationer, nemlig 1) jeg har produceret en købe-aktivitet, og 2) jeg har et ur. Med andre ord tyder alt på at informationsbegrebet gennemsyrrer dansk og engelsk – og måske i dansk i endnu højere grad end i engelsk. I dansk, men ikke i engelsk, er der nemlig god grund til at hævde at *der* altid giver ny information, mens *det* bruges når man ved noget i forvejen, jf.:

- (7) a. Der er rødt! (Advarsel om et sted man ikke har set)
b. Det er grønt. (Oplysning om skift i en lyskurv der allerede ses)

I det hele taget kan man hævde at *der* står i generel opposition til *det* i dansk, hvilket man slet ikke kan hævde om *there* og *it* i engelsk – en mulig indikation på at de to sprogs veje er ved at skilles.

Vi kan med andre ord konkludere at dansk såvel som engelsk på flere forskellige steder i grammatikken skelner skarpt mellem ny og gammel information. Dette er en manifestation af den fælles grundstemme, dvs. modtagers stemme. Denne grundstemme kan ingen lave om på – medmindre man stryger modtager i kommunikationssituationen. Det gør man fx hvis man fører en lommebog hvor man kort og godt beskriver hvad man skal eller gjorde:

- (8) a. Købe ind i Netto/Købte ind i Netto.
b. I svømmehallen/Var i svømmehallen.
c. Male bord/Malede bordet.
d. Købte billetter til kl. 21.30/Købte en billet til kl. 21.30.

Det man ser, er forudsigeligt: Perfektumsformen ryger ud, og det samme gør til dels den ubstemte artikel – i hvert fald betyder den ikke mere ny information, men derimod en

enkelt billet til sig selv i modsætning til fire eller to billetter som kunne have været andre oplagte muligheder, jf. (8d). Med andre ord ser vi her et andet system med en anden brug af formerne. Grundstemmen bliver nu afsenders egen stemme, og bestemt artikel betyder ikke mere gammel information, men derimod en ting, fx en svømmehal eller et bord, som har en særlig plads i afsenders verden, jf. (8b) og (8c). I denne bestemte kontekst skifter dansk pludselig supertype, og imperfektum kommer til at stå i opposition til infinitiv, mens bestemt artikel kommer til at stå over for nul-formen, jf. (8c). Med andre ord minder dansk pludselig meget om tankegangen fra afsender-orienterede sprog som bulgarsk (jf. ovenfor) med de grammatiske konsekvenser som man kunne have forestillet sig.

Lad os vende tilbage til normalsituationen hvor der altid er tre kommunikationsdeltagere. I den situation taler såvel dansk som engelsk med modtagers stemme hvilket betyder at begge sprog taler i informationsmæssige termer. Hvad vil dette egentlig sige, og hvordan kan vi definere en information? Det første vi må slå fast, er at en information netop altid involverer en afsender og en modtager. Det er en vigtig pointe, fordi en situation (jf. rus. *Kniga* ovenfor) fx hverken behøver den ene eller den anden – en situation kan eksistere i sig selv uden en afsender og uden en modtager. En oplevelse (jf. bulg. *Knigata* ovenfor) kræver derimod en situation, og ikke nok med det: Den kræver også en person der besidder den. Men der behøver imidlertid ikke være en anden part involveret. En information er dog langt mere kompleks end en oplevelse. En information forudsætter nemlig ikke blot en situation, en oplevelse og en afsender. En information forudsætter derudover at oplevelsen faktisk er faldet på plads i erfaringslagret og er blevet til en erindring. Og ikke kun hos afsender, men også hos modtager. Med andre ord er information et stærkt forudsætningspræget ord som kan være svært at definere kort og godt. Jeg vil dog forsøge alligevel – gør jeg det ikke, kan vi ikke tale videre om dansk og engelsk: *En information er det sproglige resultat af afsenders sammenligning af egen erindring med modtagers erindring.* Når der er et lighedstegn mellem afsenders og modtagers erindring, markeres det som gammel information, dvs. med nul-form; er der ikke et lighedstegn mellem afsenders og modtagers erindring, markeres det som ny information, dvs. med ikke-nul-form.

Hvis denne definition er rigtig, kan vi udlede en række vigtige ting. For det første at en dansk og en engelsk afsender tager udgangspunkt i sin egen erindring om noget. Det lyder banalt og er det sådan set også: Alle uafhængigt af sprog taler jo ud fra deres erindringer om ting, dyr, mennesker og begivenheder; men det er alligevel ikke alle sprog hvor dette udgangspunkt har grammatiske konsekvenser. Sagt på en anden måde er afsenders erindring selve det grammatiske udgangspunkt for en dansk og en engelsk ytring. Erin-

dring er imidlertid for smalt, da afsender jo også gerne udtaler sig om andet end sit rene erfaringsunivers, fx om sine meninger, holdninger, tro på fremtiden og viden der går på kryds og tværs af alt muligt. Alt dette vil jeg kalde for afsenders idiovers og således hævde at afsenders idiovers udgør såvel det danske som det engelske sprogs inputstruktur. Med andre ord tager en dansk og en engelsk afsender rent grammatisk udgangspunkt i sine erfaringer, viden, meninger og tro – kaldet inputstrukturen – og sammenligner derefter hvad modtager har af erfaringer, viden, meninger og tro for at komme frem til outputstrukturen der nu består af informationer som følge af afsenders sammenligning af sit eget idiovers med modtagers idiovers.

OPSUMMERING

Vi er nu kommet et godt stykke længere end tidligere forskning fordi vi er i stand til at indkredse hvad der forener dansk og engelsk. Både dansk og engelsk starter grammatisk set det samme sted, nemlig i afsenders idiovers der udgør inputstrukturen. Den danske og engelske grammatik tager udgangspunkt i afsenders eget univers, dvs. i afsenders konkrete oplevelser i form af lagrede kopier af fortidige film og nutidige og fortidige fotografier, i hans viden om verdens indretning i fortid og nutid, i hans meninger om fortidige og nutidige personer, ting og sagsforhold, og i hans tro på hvordan verden kunne have været indrettet i fortiden, kan være indrettet i nutiden eller vil være indrettet i fremtiden. Afsenders erfaringslager, videnslager, meningslager og trosager der hver især afspejler hans erfaringsunivers, vidensunivers, meningsunivers og trosunivers, udgør tilsammen det danske sprogs og det engelske sprogs inputstruktur. Med andre ord er det netop fra de forskellige lagre at danskere og englændere verbaliserer deres tale. Det er de ikke ene om, for det gør alle mennesker uafhængigt af modersmål – men de er alene om at danske og engelske ytringer efterlader sig tydelige grammatiske spor. Lad os tage et par eksempler fra det danske sprog.

Nogle gange verbaliserer en dansker fra erfaringslageret (jf. *Der bliver fyret mange for tiden* – det er min erfaring); andre gange fra videnslageret (jf. *Der fyres mange for tiden* – det er min viden); helt andre gange fra meningslageret (jf. *Han må fyres i morgen* – det er min mening); og nogle helt andre gange verbaliserer en dansker fra trosageret (jf. *Han må blive fyret i morgen* – det er min tro):

Subjektiv Verden	Objektiv Verden	
Meningslager Han må fyres i morgen.	Videnslager Der fyres mange for tiden.	Abstrakt Verden
Troslager Han må blive fyret i morgen.	Erfaringslager Der bliver fyret mange for tiden.	Konkret Verden

Disse fire lagre, der svarer til fire forskellige universer man kan bevæge sig rundt i, kan deles på to vidt forskellige måder, således som det også fremgår af ovenstående tabel. Mening og tro har det tilfælles at de er subjektive, men de adskiller sig fra hinanden ved at tro er noget konkret der vedrører et bestemt tidspunkt eller en bestemt situation, mens mening er noget abstrakt – noget der er generaliseret ud fra konkrete erfaringer. Erfaring er objektiv – det er noget konkret man har set, hørt, følt, smagt eller lugtet, hvilket ingen kan tage fra én. Viden er ligesom mening generaliseret fra erfaringer, men den er objektiv på linje med erfaringer, idet den i princippet deles af alle i det samme sprogsamfund. Disse to delinger fremgår også af eksemplerne i skemaet ovenfor. Her er *s*-passiven markør for den abstrakte verden, mens *blive*-passiven er markør for den konkrete verden. Og her er manglen på modalverbum markør for den objektive verden, mens tilstedeværelsen af modalverbum er markør for den subjektive verden. De grammatiske spor fra inputstrukturen er tydelige.

Ud over den selvsamme inputstruktur (erfaringer, viden, meninger og tro kaldes nedenfor samlet for oplevelser) har dansk og engelsk også den samme outputstruktur, nemlig en række informationer der udspringer af at afsender er tvunget til at sammenligne indholdet af sine egne lagre med indholdet i modtagers lagre for at kunne producere en grammatisk, acceptabel og hensigtsmæssig dansk eller engelsk ytring:

Inputstruktur		Outputstruktur		Mening
Oplevelser	=>	Informationer	=>	Situationer
Grammatik		Modtager		

Når det sproglige output udgøres af informationer, betyder det at sproget rent grammatisk har indrettet sig efter modtager. Vi siger at dansk og engelsk er modtager-orienterede sprog, hvor afsender er andenpersons-orienteret og fungerer som en slags meddeler, dvs.

han forsøger at give en intersubjektiv beskrivelse, også kaldet en meddelelse. Dette er i langt de fleste tilfælde ikke nok til at finde ”meningen med galskaben”. En ytring i modtager-orienterede sprog vil altid være et signal til modtager om at finde den situation som ytringen passer på (jeg takker Jan Erik Nielsen for nedenstående eksempel):

- (9) a. Undskyld jeg kommer for sent – jeg sad fast i en taxa.
b. Jeg var i en taxa der sad fast i en trafikprop.

Alle danskere forstår lige med det samme meningen med ytringen i (9a), selv om betydningen er en helt anden. Der står jo egentlig at vedkommende sad fast i taxaen, og ikke at taxaen sad fast i en trafikprop. På mange andre sprog ville en sådan ytring kun kunne læses bogstaveligt, men altså ikke den danske ytring der indeholder en stor del metonymi. Dette skyldes netop at dansk giver en information, dvs. et kort signal til modtager der tvinger ham til at gå videre og dermed finde meningen. Og meningen skal altid findes i den helt konkrete situation som jo var udgangspunktet for afsenders oplevelse af at sidde fast. Dansk giver med andre ord ikke en beskrivelse af situationen som netop havde krævet en ytring a la (9b), men derimod en meddelelse der tager udgangspunkt i afsenders oplevelse og korrelerer denne med hele modtagers idiovers.

HVORFOR ADSKILLER DANSK SIG FRA ENGELSK OG OMVENDT?

Vi har nu slået fast at det engelske og danske sprogs inputstruktur er afsenders egne lagre for henholdsvis erfaringer, viden, meninger og tro – afsender verbaliserer fra et af disse lagre, og der vil i princippet altid være et grammatisk spor der peger på ”gerningsstedet”. Outputstrukturen består derimod af gamle og nye informationer der er resultatet af at afsender har versioneret sit eget lagerindhold i forhold til modtagers lagerindhold. Disse informationer fungerer som et signal til modtager om at skabe de konkrete situationer i virkeligheden som var udgangspunktet for afsenders oplevelser i videste forstand.

Hvis dette er rigtigt, så må den engelske og danske grammatik egentlig splittes op i to forskellige grammatikker, input-grammatikken og output-grammatikken. Output-grammatikken er den vigtigste del fordi den bestemmer sprogets grundstemme. I forbindelse med engelsk og dansk betyder det at modtagers stemme er altafgørende. Den er der ingen der kan lave om på – ligesom der ikke er nogen der kan undlade at versionere sit input i forhold til modtager, hvorved man får en skelnen mellem gammel og ny information. Output-grammatikken sørger med andre ord for at afsenders erfaringer, viden, meninger og tro bliver til informationer for modtager. Alle tidligere grammatikker har udelukkende

beskæftiget sig med outputtet, og altså ikke med inputtet – som jo hverken kan ses eller høres. Dette forklarer hvorfor eksisterende grammatikker har haft vanskeligt ved at sige noget om forskellene mellem engelsk og dansk. Hvis man ikke er opmærksom på at en form kan have to betydninger der hidrører fra henholdsvis input- og output-grammatikken, vil det være umuligt at beskrive formens grammatiske betydning. Det kan i enkelte tilfælde føre til at de to betydninger bliver til konkurrerende grammatiske beskrivelser. Lad os tage et konkret eksempel.

I dansk er tempusskellet mellem perfektum og imperfektum determinerende, dvs. det er den kategori der har oplevelser som input – perfektum har et fotografi fra nutidsverdenen og imperfektum har en film fra fortidsverdenen, og informationer som output – perfektum giver et *news-flash* (ny information) og imperfektum giver et *flash-back* (gammel information). Dette må øvrige kategorier så forholde sig til. Når perfektum giver ny information og imperfektum gammel information, skyldes det med andre ord outputgrammatikken, mens selve det at perfektum forbindes med et *still picture* og imperfektum med et *motion picture* skyldes deres forskellige input-grammatik: Perfektum går tilbage til et fotografi (et medie hvori én form for oplevelse erindres) der har en pendant i en nutidig verden, medens imperfektum går tilbage til en film (et andet medie hvori en anden form for oplevelse erindres) der har en pendant i en fortidig verden (se også Durst-Andersen 2000a). Engelsk og dansk taler altså med modtagers stemme når der er tale om henholdsvis *news-flash* og *flash-back*, men med afsenders egen stemme når der er tale om henholdsvis *still picture* og *motion picture*.

Afsenders egen stemme – svarende til input-grammatikken – deler sig i to dele: 1) hovedstemmen der er førstegangsvælget, og 2) bistemmen der vælges når hovedstemmen ikke kan vælges. Jeg vil i det følgende forsøge at vise at forskellen mellem dansk og engelsk skyldes struktureringen af afsenders egen stemme. Denne forskel i strukturering fører til at hoved- og bistemmen bliver forskellige i dansk og engelsk. Min pointe er at selv om englændere og danskere verbaliserer fra deres lagre og begge versionerer deres egne lagre i forhold til modtagers lagre, er dette ikke ensbetydende med at de to sprog strukturerer idioverset på identisk måde. Forskellen mellem dansk og engelsk ligger netop der. Dansk laver et skarpt skel mellem afsenders objektive verden og hans subjektive verden – en vertikal skelnen mellem de to lagre der ligger henholdsvis til højre og venstre i vor tabel (se nedenfor), mens engelsk laver et skarpt skel mellem en konkret og en abstrakt verden – en horisontal skelnen mellem de to lagre der ligger henholdsvis nedenunder og ovenover i samme tabel:

DANSK			
Subjektiv Verden	Objektiv Verden		
Meningslager	Videnslager	Abstrakt Verden	ENGELSK
Troslager	Erfaringslager	Konkret Verden	

I dansk udgør den objektive verden hovedstemmen, mens den subjektive verden udgør bistemmen. I engelsk er den konkrete verden hovedstemmen, mens den abstrakte verden er bistemmen. Lad os prøve at teste om dette holder i praksis. Vi starter med engelsk.

HVAD ADSKILLER ENGELSK FRA DANSK?

Dansk har som bekendt ikke distinktionen mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt, dvs. en grammatisk skelnen mellem:

- (10) a. He is always smoking.
 b. He always smokes.

Denne skelnen læres af det engelske barn i præsens som en distinktion mellem aktivitetsverber og tilstandsverber inden for såkaldte simpleksverber – distinktionen ligger således i sit udgangspunkt milevidt fra russisk aspekt der læres i præteritum som en distinktion mellem to manifestationer af en handling – begivenheder og processer – inden for såkaldte komplekse verber (se Durst-Andersen 1992 og 2000b).

Det viser sig nu at engelsk aspekt netop deler afsenders idiovers horisontalt, og at disse to aspektformer med andre ord udgør henholdsvis hoved- og bistemmen i engelsk: progressiv aspekt er afsenders hovedstemme der giver en konkret, nærmest billedmæssig beskrivelse af virkeligheden, medens ikke-progressiv aspekt er afsenders bistemme der giver en abstrakt, nærmest idemæssig beskrivelse af virkeligheden. Man kunne egentlig sige at aspekt er det engelske sprogs meget generaliserede svar på *s-* og *blive*-passiven i dansk. Med andre ord er engelsk et modtager-orienteret sprog som taler i informationer og skelner skarpt mellem gammel og ny information – fx i fortid mellem *present perfect* og *simple past*, og inden for substantiverne mellem bestemt og ubestemt artikel. Progressiv og ikke-progressiv form udgør en grammatikalisering af afsenders hoved- og bistemme som nødvendigvis må være underordnet grundstemmen, dvs. informationsorienteringen.

Engelsk aspekt markerer således informationens status, dvs. afsender bruger hovedstemmen til at markere at den information han videregiver til modtager, tager udgangspunkt i konkret erfaring, medens han bruger bistemmen til at markere at den information han videregiver til modtager, tager udgangspunkt i abstrakt viden der baserer sig indirekte på erfaring, dvs. det er en generalisering af konkrete erfaringer. Vi siger konkret at (10a) giver en situationsbeskrivelse, mens (10b) giver en karakteristik. Hvis der er noget om snakken – at engelsk deler afsenders idiovers horisontalt – skulle man kunne forudse at engelsk ikke kan skelne mellem tro og erfaring på den ene side og mellem mening og viden på den anden side. Dette viser sig at holde stik:

- (11) a. He is leaving now.
b. She hates her father.

I (11a) kan man ikke vide om det er afsenders tro (kaldet planlagt handling) vi taler om, eller om det er en konkret visuel erfaring (kaldet igangværende handling). I (11b) er det umuligt at vide om vi taler om afsenders mening eller om hans viden – det engelske sprog kan ikke skelne mellem dem.

Inden for den engelske grammatiske tradition skelner man ikke mellem progressiv og ikke-progressiv aspekt på den ene side og *simple past* og *present perfect* på den anden, men blander dem sammen, hvorved progressiv aspekt og *simple past* kommer til at stå over for hinanden. Dette får engelsk aspekt til at ligne russisk, men det er oplagt forkert: De læres nemlig ikke samtidig – progressiv læres, som omtalt ovenfor, i præsens, og *simple past* i præteritum. Selv om det er rigtigt at den ikke-progressive form og den simple præsens- eller præteritumsform udtryksmæssigt falder sammen i skriftsproget, skal man være opmærksom på at der er en trykforskel i mundtlig tale – og det er jo den primære artikulation:

- (12) a. Last night John amused 'Mary and they went to his flat.
b. Last night John 'amused Mary.

I (12a) har vi den såkaldte *simple past* der står i opposition til *present perfect* – her har vi storytelling hvor modtager præsenteres for et *flash-back*. I (12b) er der tale om den ikke-progressive form der står i modsætning til den progressive form – her gives der en karakteristik af John. Engelsk har også andre steder hvor kun trykket er afgørende:

- (13) a. He 'may come tomorrow.
b. He may 'come tomorrow.

Selv om såkaldt deontisk og epistemisk modalitet tilsyneladende ikke har en fast grammatisk skelnen, viser det sig at trykket i allerhøjeste grad kan anvendes til at skille dem fra hinanden. I (13a) med hovedtrykket på *may* får vi den deontiske læsning der svarer til afsenders mening, hvorimod (13b) med hovedtrykket på *come* giver den epistemiske betydning der svarer til afsenders tro. Hvad vi ser her, er en skelnen mellem det abstrakte og det konkrete plan.

Progressiv aspekt har ikke blot erobret hovedstemmen i engelsk, men har også tvunget det engelske tempussystem til at blive lokalt forankret på en tidslinje. Det er grunden til at der er markante forskelle på engelsk og dansk tempusbrug:

- (14) a. It was 17 years ago!
b. Det er jo 17 år siden!
- (15) a. My granny got it as a gift in 1894.
b. Min mormor har fået den i konfirmationsgave i 1894.

Som det fremgår af (14a), lokaliserer engelsk situationen på det eksakte tidspunkt som den fandt sted. Hvis noget foregik for 17 år siden, placeres den 17 år tilbage på tidslinjen. Dette skyldes progressiv aspekts såkaldte *framing function* – for nu at bruge Otto Jespersens ord (Jespersen 1931: 171-177). Progressiv aspekt præsenterer et billede af situationen der er indrammet, og dermed bliver alle øvrige situationer suget ind i den ramme. I dansk er tempus ikke en tidslinje, men en verden i sig selv. I (14b) foregår der en diskussion mellem mand og kone, og manden bebrejdes noget han har sagt for 17 år siden. I dansk behandles det som nutidigt relevant, hvilket er rigtigt da konteksten er helt nutidig. I engelsk kan dette ikke ses som nutidigt relevant da det der refereres til, skete for 17 år siden, og derfor må være fortidigt. Endnu tydeligere bliver det i (15b) hvor en pensioneret dansk kvinde i tv-programmet fra DR 1 ”Hvad er det værd?” siger (15b) samtidig med at hun viser en dukke frem for seerne og eksperten i studiet. Det er helt normalt dansk fordi dukken er nutidig og dermed kan bruges til at forankre den ganske ytring i nutiden – og dette til trods for at der samtidig gives et årstal der ligger mere end 100 år tilbage. Engelsk er igen tvunget til forankre situationen i fortiden – det var jo netop dér det skete.

Denne forskel mellem engelsk og dansk er betydelig og viser at engelsk er ved at bevæge sig væk fra det danske sprog. Selv om grundstemmen i engelsk stadigvæk er modtagers stemme og derfor stadigvæk består af informationer, har progressiv aspekt lavet stor ravage i det hele ved at tvinge tempus til at forankre situationen på en tidslinje. Det betyder med andre ord at begrebet ”situation” lige så stille og roligt er ved at invadere det engelske sprog på bekostning af begrebet ”information”. Progressiv aspekt er således ikke

alene hovedstemmen i engelsk, den er allerede ved at blive determinerende og er godt i gang med at erobre grundstemmen. Gør den det, får vi ganske rigtigt et aspektsystem som det russiske. At tankegangene i engelsk og dansk er forskellige, fremgår også af de forskelligartede korrelationer mellem udtryk og indhold – i engelsk findes de mellem tempus-systemet og pronominalsystemet; i dansk mellem tempusystemet og artikelsystemet:

- (16) a. He say-**s**/He sai-**d** vs. thi-**s**/tha-**[d]**.
b. **Har** sagt/Sagde vs. **en** mand/manden.

Som det gerne skulle fremgå af (16a), viser engelsk en indholdsmæssig sammenhæng eller isomorfisme mellem det verbale og det nominale system gennem en udtryksmæssig symmetri: Tredjepersons ”s” er det samme ”s” som i pronominalsystemet – det viser nærhed; ”d” i verbalsystemet er det samme ”d” som i pronominalsystemet – det står for fjernhed. De skal så forstås på hver sin måde inden for henholdsvis det verbale og det nominale system. Dermed kan vi forklare hvorfor engelsk kun har ”s” i tredjeperson: Første- og andenperson er per definition nære, og man behøver derfor ikke udtrykke nærheden (hvilket er typisk for sproget).

Den danske symmetri går på ny og gammel information: To udtryksstørrelser viser ny information; en udtryksstørrelse viser gammel information.

HVAD ADSKILLER DANSK FRA ENGELSK?

Hvor det engelske sprog deler horisontalt, deler det danske sprog vertikalt, dvs. mellem meninger, holdninger, tro og overbevisning – afsenders subjektive verden – på den ene side og konkrete erfaringer, oplevelser, og viden og baggrundsviden om omverdenen – afsenders objektive verden – på den anden side. Hvis det er sådan, må man formode at hovedstemmen må være afsenders objektive verden, og bistemmen hans subjektive verden. Et sådant skel ville sprogligt set være det danske svar på indikativ og konjunktiv – og med andre ord være en modal skelnen. Funktionen skulle være at afsender markerer informationens status – har den objektiv status, eller har den subjektiv status? Lad os teste om der skulle være indikationer på at en dansk afsender hele tiden kan vælge mellem at tale med en objektiv stemme eller en subjektiv stemme. Valget af den ene eller den anden stemme kan ikke ændre på selve grundstemmen, men det siger sig selv at valget af hoved- og bistemme ikke er et objektivt valg: Selv om afsender har en konkret erfaring mht. et eller andet, er han ikke tvunget til at verbalisere denne erfaring – han kan sagtens vælge sin subjektive stemme og dermed give sin mening til kende (hvor ufunderet den end måtte være). Valget er grammatisk, men er ikke styret af grammatikken selv, men af den person

der bruger den, dvs. afsender selv. Dette står med andre ord i skarp modsætning til den del af grammatikken der tager sig af modtager-orienteringen: Her er det modtager der ensidigt definerer anvendelsen, og intet i denne verden kan lave om på dette forhold.

Dansk har flere steder et obligatorisk valg mellem to former, dvs. objektiv og subjektiv stemme, som engelsk ikke har. Det drejer sig fx om valget mellem *der* og *som* i relativsætninger (fx *Der er ingen der/som kan fatte hvad du siger*) og om valget mellem den konkrete ordstilling i ledsætninger (fx *Til dette kan man sige at man bør i det hele taget ikke indlade sig i krig.../at man i det hele taget ikke bør indlade sig i krig...*), og det drejer sig ikke mindst om obligatorisk tempusskift når danskere skifter stemme (se 17). Denne funktion er så godt som overset, men spiller en betydelig rolle i dansk. Bl.a. viser det sig at tekster der er holdt i nutid, ofte skifter til fortid for at markere et skift fra ”real world”, dvs. objektiv stemme, til ”imagined world”, dvs. subjektiv stemme (fx i linje 3 i nedenstående tekstuddrag), og hvor skiftet fra fortid til nutid (i linje 9 i eks. 17) markerer at vi nu er tilbage i ”real world” igen, jf. (17) (fra Durst-Andersen 2004: 52):

(17) **'stokrose'**. De fleste dansktalende (og -læsende) vil mentalt relatere ordet til en bestemt plante, man måske kender eller har en idé om hvordan ser ud. Men **hvis man ikke kender** ordet og måske er distraet eller ikke har stor læseerfaring, **kunne** det volde vanskeligheder. Et barn ville måske forsøge at læse det som 'sto-krose' og måske spørge en voksen hvad en sådan ting var. Den voksne ville muligvis have vanskeligt ved at genkende ordet på grund af barnets anderledes udtale af det. I den situation ville ordet ikke fungere som tegn for hverken barnet eller den voksne: ordet 'sto-krose' **ville** blot være et ord i sig selv og ikke henvise til noget som helst. **Men** i det øjeblik den voksne **ser** ordet på skrift eller blot gennemskuer barnets fejllæsning og siger 'stok-rose', bliver ordet atter til et tegn, der repræsenterer noget andet end sig selv.

Når man først er blevet opmærksom på dette potentielle stemmeskift i dansk, vil man ikke kunne undgå at bemærke hvor ofte en dansk afsender skifter mellem de to tempora. Og det er ikke kun i fjernsynsudsendelsen *Anna og Lotte* ("Fjernsyn for dig", fredage kl. 18-18.30) man støder på *imagined world* i form af den såkaldte *imperfektum ludi*, jf. *Så tog du, Lotte, en spand...* (men Lotte tager ikke nogen spand – det er blot en leg hvor en forestillet verden erstatter en virkelig verden for at komme videre i legen). Det skal understreges at verbet *tro* automatisk giver et valg mellem ”real world” og ”imagined world”, jf. *Jeg tror der ville / vil være mange i køen*. Man kan med andre ord sagtens tro noget og så samtidig være i den reelle verden. Alle disse ting findes ganske enkelt ikke i engelsk: Der er ikke et valg mellem to forskellige subjekter i relativsætninger; der er ikke et valg mellem to forskellige

ordstillingstyper i ledsætninger, og der er ikke et valg mellem præsens og præteritum for at vise skift fra den reelle til den imaginære verden og omvendt. Men der er i dansk, og det viser sig ikke at være helt tilfældigt.

Tankegangen fra før kan ganske enkelt overføres til epistemisk modalitet i dansk hvor der er et obligatorisk valg mellem modalpartikel-konstruktion og modalverbum-konstruktion. Dette udtryksvalg dækker over et indholdsvalg mellem den subjektive stemme og den objektive stemme – og valget skal foretages inden for førsteperson (jf. 18), andenperson (jf. 19) og tredjeperson (jf. 20):

Konklusiver – 1.-persons-orienteret

- (18) a. Han er **nok** taget til Århus
- b. Han **må være** taget til Århus

Eksplikativer – 2.-persons-orienteret

- (19) a. Han er **vel** taget til Århus
- b. Han **kan være** taget til Århus

Situativer – 3.-persons-orienteret

- (20) a. Han er **vist** taget til Århus
- b. Han **skal være** taget til Århus

Der er ingen tvivl om at a- og b-typen af konstruktionerne er epistemiske, dvs. begge giver afsenders tro. Men der er en væsentlig forskel. De tre a-eksempler er modalpartikel-konstruktioner der alle markerer den subjektive stemme, dvs. afsenders information har en ren subjektiv status eller – sagt på en anden måde – den konklusion, eksplikation eller situationsbeskrivelse afsender giver i henholdsvis (18a), (19a) og (20a), baserer sig ikke på objektive præmisser overhovedet. Det er forskellen mellem a- og b-eksemplerne: b-eksemplerne indeholder alle en direkte henvisning til faktorer i den objektive virkelighed, dvs. de baserer sig på ting i den objektive virkelighed – som fx i (19b) at nogen har sagt det i en konkret situation. Hvad vi ser her, er med andre ord en klar indikation af hvor svært sproget kan være. Vi troede at hvis man verbaliserede fra trosageret, så brugte man den subjektive stemme – men nej – bruger man sin subjektive stemme, kan man godt på et nyt niveau (hvor præmisserne kommer ind) skulle træffe et nyt valg mellem den objektive og subjektive stemme. Tredjepersonspartiklen *vist* er et udmærket eksempel på at en dansker helst vil bruge sin objektive stemme og kun ”nødtvungent” bruger sin subjektive stemme. Partiklen bruges som bekendt når afsender forgæves har forsøgt at hive noget frem fra sin hukommelse (der er talerør for den objektive stemme) som han ved er der, men alligevel ikke kan finde.

Det område hvor dansk mest markant viser at det adskiller sig skarpt fra engelsk, er netop tilstedeværelsen af en stor mængde af partikler der alle har det tilfælles at de markerer informationens status, som fx i følgende eksempler:

- (21) a. Jeg kan **ikke lige** forklare det på stående fod [Viden].
b. Jeg kan **ikke rigtigt** forklare det på stående fod [Erfaring/Oplevelse].
c. Jeg kan **næppe** forklare det på stående fod [Mening].
d. Jeg kan **dårligt** forklare det på stående fod [Tro].

Men ét er at afsender viser om han taler med sin hovedstemme (markeret af *ikke*) eller bistemme (markeret af fraværet af *ikke*), et andet er at afsender også må vise når afsenders *imagined world* ikke stemmer overens med hans *real world* (jf. 22a), og når modtagers *world of opinions* ikke svarer til afsenders (jf. 22b):

- (22) a. Hun var **egentlig** meget sød.
b. Hun var **faktisk** meget sød.

I (22a) viser *egentlig* at afsender inden han mødte en kvindelig person, troede at hun ikke var særlig sød, men da han så mødte hende, viste det sig at hun var sød. I (22b) markerer *faktisk* at modtager havde givet udtryk for en anden mening end den afsender selv kom frem til da han mødte hende: Modtager mente at vide at hun ikke var særlig sød, men de facto er hun meget sød. Det er man tvunget til i dansk fordi afsender hele tiden må versionere sit eget univers i forhold til modtagers. Med andre ord har den nøje differentiering af afsenders subjektive stemme haft en retroaktiv indvirkning på modtager-orienteringen. Nu skal en dansk afsender ikke blot vise om en given ting eller en given situation findes eller ikke findes i modtagers erindring, han skal også tage hensyn til hvilken mening eller forestilling modtager har. Når jeg siger at dansk er et modtager-orienteret sprog, skal dette altså tages meget bogstaveligt.

Det interessante er at dansk ud over at skelne mellem den objektive hovedstemme og den subjektive bistemme, også skelner mellem tre understemmer sådan som vi så det eksemplificeret i (18), (19) og (20). Delingen i tre understemmer rækker langt ud over disse eksempler – se bare på tredelingen af *Hun 'er vel nok / godt nok / rigtig nok dejlig!* hvor afsender giver sin uforbeholdne mening til kende, og tredelingen af *Hun er vel nok / så nok / vist nok en af de ypperligste danske forfatterinder* hvor afsender giver sin forbeholdne mening til kende. Afsender giver således sin *verbale signatur* ved at bruge første-, anden- eller tredjepersonsmarkøren: Ved førstepersons-markøren skriver han under på egen mening, ved andenpersonsmarkøren skriver han under på modtagers mening, og

ved tredjepersonsmarkøren skriver han under på en andens mening. Alt dette er helt umuligt i engelsk, hvilket altså absolut ikke er en tilfældighed.

KONKLUSION

På baggrund af disse eksempler fra ganske forskellige dele af den engelske og danske grammatik konkluderer jeg at meget tyder på at det danske sprog hele tiden må markere informationens status ved at træffe et valg mellem to stemmer – den objektive stemme og den subjektive stemme. Hvor stemmevalget der afgør grundstemmen, var fælles med det engelske sprogs, nemlig at det er modtagers stemme der tales med, er stemmevalget på det næste niveau, hvor det er afsenders stemme det drejer sig om, ganske forskelligt mellem engelsk og dansk. Den engelske afsender har et valg mellem en konkret og en abstrakt stemme der er grammatikaliseret via den progressive og ikke-progressive aspekt. Den danske afsender har et valg mellem en objektiv og subjektiv stemme der ikke er grammatikaliseret i form af et uniformeret valg mellem to former, men som alligevel kan betragtes som obligatorisk i en hvilken som helst ytring. Da valget i engelsk har et reglementeret udtryk gennem en og samme kategori, nemlig aspekt, er det relativt let at sige at grundstemmen i engelsk knytter sig til tempus, medens hoved- og bistemme relaterer sig til aspekt. Det danske valg er mere forplumret, men meget tyder på at valget mellem hoved- og bistemme er modalt betinget.

Per Durst-Andersen (f. 1954) er professor ved Institut for Internationale Kultur- og Kommunikationsstudier på Copenhagen Business School.

Referencer

- Bühler, Karl (1965) [1933]: *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
- Coseriu, Eugenio (1971): Synchronie, Diachronie und Typologie. I: *Sprache, Strukturen und Funktionen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 91-106.
- Davidsen-Nielsen, Niels (1990): *Tense and mood in English. A comparison with Danish*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Davidsen-Nielsen, Niels (1996): Discourse particles in Danish. I: *Content, expression and structure. Studies in Danish functional grammar*. Red. af Elisabeth Engberg-Pedersen et al. Amsterdam/Philadelphia. John Benjamins, s. 283-314.

- Durst-Andersen, Per (1992): *Mental grammar. Russian aspect and related issues*. Columbus, Ohio. Slavica.
- Durst-Andersen, Per (2000a): En kognitiv analyse af perfektum og imperfektum i dansk. I: *NyS* 26-27, s. 131-164.
- Durst-Andersen, Per (2000b): The English progressive as picture description. I: *ALH* 32, s. 45-103.
- Durst-Andersen, Per (red.) (2004): *Omkring erhvervshumaniora. Teori og metode*. Samfundslitteratur.
- Durst-Andersen, Per (2005): *Obščie i specifičeskie svojstva grammatičeskix sistem. K postroeniju novoj teorii jazyka*. Moskva: Rossijskij Gosudarstvennyj Gumanitarnyj Universitet.
- Durst-Andersen, Per (2006): Dansk som andetsprog i en ny sprogtypologi. I: *Nordand* (Nordisk Tidsskrift for Andetsprogsforskning) 2, s. 6-32.
- Jespersen, Otto (1931): *A modern English grammar on historic principles*. Part four. London: Allen & Unwin.
- Klinge, Alex. (2002): Tense as a determinant category in English and Danish. I: *Sprog og typer i kontrast* (= Copenhagen Working Papers in LSP, 3-2002). Red. af Per Durst-Andersen. Copenhagen: CBS, s. 91-115.
- Klinge, Alex (2006): *The structure of English nominals. A study of correlations between form, distribution and function*. København: Copenhagen Business School.
- Nørgård-Sørensen, Jens (1999): En eller flere? Numerus i dansk og russisk. I: *Ny Forskning i Grammatik* 6, s. 263-83.
- Peirce, Ch. S. (1932): *Elements of logic*. Collected papers of Charles Sanders Peirce, ed. by Ch. Hartshorne and P. Weiss, Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press.